

ЗМІСТ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

THE SUBJECT MATTER OF PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE TEACHERS OF MUSICAL ART IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

У статті уточнено сутність наукових дефініцій «виконавська підготовка», «музичне виконавство», «виконавська художня майстерність» «вокальний голос», «розвиток вокального голосу». Науковці вважають, що виконавська підготовка є основним компонентом професійної майстерності майбутніх вчителів музичного мистецтва. Висвітлено структурні компоненти змісту фахової підготовки майбутніх викладачів музичного мистецтва, серед яких: вокально-виконавська компетентність, ціннісний, рефлексивно-оціночний, вокально-мовний або вокально-комунікативний. Автори підкреслюють, що художня культура яскраво передається за допомогою вокально-виконавської діяльності. У статті окреслюється значення дисциплін вокально-виконавського циклу, а також виробничих практик, серед яких: хорова, ансамблева, практика постановки дитячого голосу, які безпосередньо впливають на формування молодого фахівця педагогічної галузі. Також, групою авторів запропоновані вокальні методи роботи зі студентами у вищій школі: демонстрація, метод аналогій, вербальний метод, метод словесних пояснень.

Автори розділяють думку Б. В. Асаф'єва, який вважав, що в своїй повсякденній роботі педагог-музикант повинен проявляти себе і виконавцем, який володіє інструментом, і керівником хору, і музичним істориком, який добре знає музичну літературу і вільно орієнтується в ній. В статті висвітлено цікаве припущення китайського вченого Цзінь Наня про те, що в основі вокального навчання майбутніх учителів музики покладено органічну єдність особливого, загального і індивідуального. В змісті статті розкривається сутність кожного запропонованого компонента вокального навчання даним науковцем. Вчені підкреслюють значущість формування навичок виразного музичного інтонування у майбутніх вчителів музичного мистецтва, адже завдяки їм відбувається виконавська інтерпретація музичного образу. На думку авторів, музична інтонація – це основа будь-якого музичного мистецтва: композиторської творчості, виконавської і навіть, творчого сприйняття слухачем музичного твору. Дослідження проводилось за допомогою загальнонаукових – теоретичних методів (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення).

Ключові слова: фахова підготовка, майбутні учителі музичного мистецтва, струк-

турні компоненти фахової підготовки, вищі заклади освіти, вокальні методи.

The article clarifies the essence of the scientific definitions of "performance training", "musical performance", "performance artistry", "vocal voice", "vocal voice training". Scientists believe that performance training is the main component of the professional skill of the future teachers of musical art. The structural components of the subject matter of professional training of the future musical art teachers are highlighted, including: vocal and performance competence, value-based, reflective and evaluative, vocal and linguistic or vocal and communicative competence. The authors emphasize that artistic culture is vividly conveyed with the help of vocal and performing activities. The article emphasizes the importance of the disciplines from the vocal and performance cycle, as well as industry-focused practical training, including: choral, ensemble, children's voice placement practice, which directly affect the making of a young specialist in the field of pedagogy. Additionally, the group of authors have suggested vocal methods of working with students in higher education institutions: demonstrations, analogies, verbal method, method of verbal explanations.

The authors share the opinion of B. V. Asafiev, who believed that in their daily work, a teaching musician must show themselves as a performer who masters an instrument, and a choir conductor, and a music historian who knows musical literature well and can navigate it freely. The article highlights the interesting assumption of the Chinese scientist Jing Nan that the vocal training of the future music teachers is based on the organic unity of the individual, general and special. The content of the article reveals the essence of each suggested component of vocal training by this scientist. Scientists emphasize the importance of developing the skills of expressive musical intonation of the future teachers of musical art, because the performing interpretation of a musical image takes place through them. According to the authors, musical intonation is the basis of any musical art: composer creativity, performance creativity, and even creative perception of a musical work by a listener. The research was conducted with the help of general scientific theoretical methods (analysis, synthesis, comparison, generalization and others).

Key words: professional training, future teachers of musical art, structural components of professional training, higher education institutions, vocal methods.

УДК 378:373.3/5.091.12.011.3-051:78
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.6>

Румянцева С.В.,

ст. викладач кафедри академічного та естрадного вокалу Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Леонтієва С.Л.,

ст. викладач кафедри академічного та естрадного вокалу Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Точкова С.С.,

викладач кафедри академічного та естрадного вокалу Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

XXI століття висуває нові вимоги до якості та змісту освіти в Україні, значно підвищує її роль в українському суспільстві. Освіта стає інтелектуально-духовною основою розвитку особистості, кожного суспільства, держави. Вона «плекає» та відтворює економічний, духовний та інтелектуальний

потенціал держави, формує громадянина-патріота. Особливе місце в системі організації освітньої діяльності займає вокальна освіта як важлива ланка фахової та професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Саме тому актуальність даної теми не викликає сумніву і виступає як вирішальний чинник, який багато

в чому визначає якість вищої освіти у навчальних закладах мистецького спрямування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування фахової майстерності майбутніх фахівців-музикантів висвітлена у різноманітних сферах: психолого-педагогічній (Ю. Азаров, Л. Виготський, І. Зязюн, О. Киричук, Н. Кузьміна, А. Макаренко, О. Пехота, С. Рубінштейн, В. Сухомлинський, Г. Хозяїнов та ін.) та музично-естетичній (Е. Абдуллін, Б. Асаф'єв, О. Апраксина, Л. Арчажникова, А. Козир, Г. Падалка, О. Рудницька, В. Шульгіна). У наукових доробках розкриваються різні аспекти виконавської підготовки вчителя музичного мистецтва (І. Мостова, Г. Ніколаї, В. Федоришин, Ю. Цагареллі та ін.), формування професійно-особистісних якостей майбутнього фахівця (Е. Абдуллін, І. Коваленко, О. Рудницька, Л. Рапацька, О. Щолокова). Вокальна складова фахової підготовки вчителів музичного мистецтва висвітлена у працях сучасних науковців: Л. Василенко, Ю. Мережко, Н. Овчаренко, Є. Проворової та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, питання вокального навчання майбутніх фахівців-музикантів у вищій школі є завжди на часі, адже наука «рухається вперед» та потребує оновлення змісту за допомогою нових сучасних методик формування виконавських навичок у студентів.

Мета статті – визначити структуру фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у вищих закладах освіти, конкретизувати вокальні методи та прийоми навчання студентів.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи характеристики національної вокальної підготовки, доцільно зазначити, що головні теоретичні та методичні методи окреслюють традиційні знання про звуковидобування за допомогою використання фізіологічних особливостей та вроджених співацьких можливостей людей. Якість формування співацького звуку особистості безпосередньо залежить від правильного використання ним всіх механізмів звуковидобування за допомогою мовленнєвого та дихального апарату, системи резонаторів та ефективності їх координації між собою та звучання самого голосу людини.

Метод демонстрації спирається на показ правильного звуковидобування педагогом студенту. Багато педагогів традиційно використовують цей метод у своїй практиці, однак, деякі вбачають у ньому загрозу бездумної імітації співу, але в цілому цей метод спрямований на розвиток вміння переймати фахову майстерність педагога, розвивати власні здібності вокального слуху, контролювати свій спів. Саме ці набуті вміння, а з часом, і навички, будуть перешкоджати сліпому наслідуванню студентом педагога.

Метод аналогій (наприклад, уявного відчуття «позіхання», співу «в маску» тощо)

використовується в педагогічній практиці для розвитку у студентів творчої уяви. Метафори та порівняння сприяють виникненню у майбутніх учителів музичного мистецтва уявних об'єктів, допомагаючи ним через уявлення розвинути необхідні м'язові тілесні відчуття.

Використовується у вокальній педагогіці і *метод словесних пояснень*. По-перше, для вміння лаконічно і дохідливо педагогу викласти власну думку, мету та зміст заняття. По-друге, сформувати у студентів можливість усвідомити не тільки найближчі, але й «далекі» цілі, перспективи удосконалення власного професійного співу. Дуже наближеним до цього методу, є *вербальний метод*, за допомогою якого відбувається ненав'язливе переконання студента, навіювання йому правильних постулатів, консультування по будь-яким питанням професійного зростання. Однак, занадто часте використання вербального методу може призвести до швидкої стомлюваності студента, до виникнення непорозуміння між викладачем та студентом, і навіть до зниження ефективності роботи на занятті.

Б. В. Асаф'єв вважав, що в своїй повсякденній роботі педагог-музикант повинен проявляти себе і виконавцем, який володіє інструментом, і керівником хору, і музичним істориком, який добре знає музичну літературу і вільно орієнтуються в ній [2].

Виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва по праву вважається основним компонентом становлення професійної майстерності фахівців в галузі педагогіки мистецтва. З точки зору теорії культури, музичне виконавство – це цілісне і відносно самостійне соціокультурне і художнє явище, оскільки є предметом соціальних потреб та інтересів, соціально значущим суб'єктом художнього виробництва (Н. Б. Жайворонок). Домінування художнього початку в виконавській діяльності підтверджується тим, що в науці часто використовується поняття художньої діяльності. Так, В. П. Білоус використовує поняття виконавської художньої майстерності в контексті музичної виконавської майстерності. Автор визначає останнє як властивість особистості, яка сформована в процесі професійної підготовки та виконавської діяльності і проявляється в ній як вищий рівень засвоєних умінь, гнучких навичок і інтерпретаторської творчості [5].

У вокальному мистецтві знаходить своє відображення становлення художньої культури – від самих витоків (фольклору) до романсу, від опери до мюзиклу. Крім того, в самій вокальній діяльності, у найбільш доступному вигляді, поєднується процес активного осягнення всіх стилів, жанрів, напрямків у мистецтві, відбувається «занурення в образ головного героя», розкриваються виконавські можливості для художньо-творчого самовираження артистів.

Вокальна підготовка студентів у вищих закладах освіти здійснюється в процесі вивчення не тільки таких дисциплін як «Постановка голосу», «Вокал», а також і процесі проходження різних видів виробничих практик: хорова, ансамблева, практика постановки дитячого голосу. Нерідко поєднання різних видів вокальної роботи для студента є складним завданням, адже, інолі, складно чоловікам продемонструвати своїм типом голосу жіночу партію, не повна обізнаність в питаннях гігієни співацького голосу сприяє невпевненому проведенню занять з дітьми на практиці постановки дитячого голосу тощо. Практика показує, що активна вокально-хорова діяльність нерідко стає причиною для майбутнього фахівця «хвороби» співацького апарату.

З методологічної точки зору ця проблема знайшла своє пояснення в дослідженні Цзінь Наня. Науковець вважає, що в основі вокального навчання майбутніх учителів музики покладена органічна єдність одиничного, загального і особливого. Спільним є закономірність отримання повної вищої музично-педагогічної освіти. Особливим є наявність специфіки, яка відображена, в компонентній структурі вокального навчання, в змістовому наповненні, в знаннях особливостей психофізіологічного впливу музичного мистецтва на формування особистості вчителя. Одиничним є залежність майбутньої професійної діяльності від індивідуальних особливостей студента, від його професійно-значущих особистісних якостей, від отриманого ним художнього та естетичного досвіду, від уміння використовувати теоретичні та методичні знання на практиці [7, с. 117]. Загальне, особливе і одиничне в сукупності створюють той самий комплекс вокальної підготовки, який є метою вокального навчання майбутнього вчителя музичного мистецтва і який, з нашої точки зору, може бути покладений в основу структурної моделі фахової підготовки студентів.

У цьому ракурсі спільне – це закономірність формування художньої культури особистості в процесі отримання вищої музичної освіти; особливе – феномен поліхудожнього, притаманний вокальному мистецтву в цілому, що вимагає від студентів обов'язково оволодіння не тільки навичками вокального співу, але і знаннями інших видів мистецтв, супутніх вокальному співу; одиничне – той емоційно-художній досвід, який лежить в основі інтерпретації вокального образу як синтетичного художнього явища. Крім того, слід враховувати, що вокальне мистецтво в культурі кожної країни, як справедливо стверджує Цзінь Нань, співвідноситься з естетичними ідеалами і духовними традиціями народу. У них відображаються релігійні, обрядові, культурні цінності, особливості менталітету кожної нації [7, с. 117].

О. М. Шпортун з цього приводу пише: «Для формування національно забарвленого індивідуального стилю професійної діяльності сучасного вчителя важливим є цілеспрямоване використання у змісті його підготовки факторів, які служать виразниками української національної ідеї, сприяють становленню національної самосвідомості студентів, допомагають досягнути значимість національних цінностей в контексті світової культури. Серед таких факторів важливе місце займає українська народнопісенна творчість, в якій акумульовано не тільки безмежне багатство звукової палітри мистецтва нашого народу, але і могутній виховний потенціал, здатність впливати як на особистісні риси майбутнього педагога-музиканта (чутливість і розум, емоційність і інтелект, рівень духовності), так і на суто професійні, пов'язані, зокрема, зі стильовими особливостями професійної діяльності» [4]. Як точно висловився В. М. Крицький, музичне виконання – трансформація, переведення художнього задуму виконавця в матеріалізовану форму [5, с. 98]. А це вимагає від студента особливої готовності, володіння комплексом спеціальних умінь і навичок, підкріплених необхідними знаннями в галузі теорії та історії мистецтва, знаннями методики та закономірностей виконавського творчого процесу.

З урахуванням того, що виконавська діяльність майбутнього викладача передбачає самостійну траєкторію вдосконалення власного «музичного інструменту» – голосового апарату, обов'язковою професійною вимогою до нього є знання постановки співочого голосу, його будови, здійснення гігієни як дорослого, так і дитячого голосу; уміння ним користуватися.

На основі аналізу наукової літератури з вокальної педагогіки було з'ясовано, що О. М. Прядко охарактеризувала та уточнила зміст таких дефініцій як: «вокальний голос» і «розвиток вокального голосу». Поняття «вокальний голос» авторка трактує як складну психофізіологічну функцію голосового апарату людини, результатом діяльності якого є виникнення музичних звуків, які мають певні акустичні властивості: звуковисотний об'єм (діапазон), динаміку, тривалість звучання, тембральні характеристики (вібрацію, польотність, об'ємність, блиск). Якісні характеристики голосу особистості залежать від фізіологічних, а саме, будови голосового апарату та цілеспрямованого педагогічного впливу на розвиток вокального голосу [3].

Таким чином, володіння власним вокальним апаратом включає і чистоту інтонації, і чітку дикцію, слуховий самоконтроль, резонаторну рефлексію; вміння виконувати в будь-якому стилі (від народного до естрадного, від пісні з дитячого репертуару до партії в хоровій партитурі), використання голосу під час педагогічної праці з дітьми (показ, демонстрація нового музичного матеріалу).

Отже, можна виділити значущість формування вокально-виконавської компетентності у майбутніх вчителів музичного мистецтва: наявність необхідного рівня вокальної освіченості, наявність комплексу знань, які забезпечують технологічну, гігієнічну, педагогічну складову підготовки майбутнього фахівця; професійна придатність вокального апарату майбутнього викладача. Е. Абдуллін і О. Ніколаєва акцентують увагу на тому, що викладач музики має вільно володіти власним співочим голосом. При цьому не обов'язково, щоб голос за силою наближався до голосу професійного співака-соліста. Він повинен бути професійно поставлений, красивий за якістю звучання, гнучкий, виразний [1, с. 183]. Якість співу вчителя є тим фактором, який формує вокально-хорову культуру школярів.

Як пише Е. Абдуллін, виразний, грамотний, технічно точний спів вчителя може стати для учнів тим зразком, до якого вони будуть тяжіти в процесі власної співацької діяльності [1, с. 184].

На нашу думку, на сьогоднішній день дуже важливо виокремити ціннісний компонент фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Ціннісно-орієнтований аспект навчання привертає увагу студентів на вироблення ними власних еталонів звучання, на формування культури виконання тощо. Ціннісний компонент формується на основі глибокого розуміння всіх основ співацької культури особистості як складного інтегрованого та художнього феномену. Вміння критично мислити в галузі вокального мистецтва в процесі створення та сприйняття художньо-синтезованого образу не є вичерпним. Майбутньому вчителю музичного мистецтва необхідно ще під час навчання сформулювати навички рефлексії під час виконавської діяльності, аналізу самовідчуттів, самоконтролю та корекції.

Таким чином, можна окреслити ще один важливий компонент фахової підготовки майбутніх викладачів музичного мистецтва, а саме: рефлексивно-оціночний, який відповідає і за операційні художньо-образні розумові процеси, і за оцінку якості вокального виконавства.

Деякі вчені ще одним значимим компонентом фахової (вокальної) підготовки студентів у вищій школі вважають вокально-мовний або вокально-комунікативний компонент. Так, Л. Г. Азарова визначає вокально-мовну культуру вчителя як комплекс знань, умінь, прийомів, навичок голосоутворення, культури мовлення, логіки і виразності мовлення, ступінь розвиненості мовної та вокальної техніки, навичок переходу від співу до мови і навпаки. Зближує мовну та вокальну техніку інтонація.

В основі інтерпретації музичного образу лежить навик виразного музичного інтонування. Музична інтонація – це основа будь-якого музичного мистецтва: композиторської творчості, виконавської і навіть, творчого сприйняття слухачем музичного твору. В Україні в силу самого музичного сегмента слов'янського мистецтва, виразність інтонації нерідко стає домінуючим завданням під час виконавської підготовки студентів-музикантів. У вокальному мистецтві комунікативна складова спирається на поліхудожність. У своєму прагненні передати експресію почуттів вокаліст вдається і до жестикуляції, відповідної емоції, і до рухів корпусом, і до міміки обличчя, очей. Весь цей арсенал засобів є комплексним атрибутом актерсько-сценічної гри як майбутнього артиста, так і майбутнього викладача музичного мистецтва.

Отже, висвітлені вокальні методи роботи зі студентами є «на часі» та можуть активно використовуватися під час підготовки майбутніх фахівців-педагогів у вищій школі. Запропонована компонентна структура фахової підготовки є важливим аспектом розглянутої проблеми й «надихає» науковців на подальші розвідки у процесі вивчення даної проблематики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абдуллін Э. Б. (1990). Методологической анализ проблем музыкальной педагогики в системе вузовского образования. Москва : Прометей (МГПУ). 188 с.
2. Авдієвський А. Т. (1996). Формування особистості на ґрунті національно-культурного відродження. *Мистецтво в школі*. Вип. 1. Київ : УДПУ. С. 80–83.
3. Антонюк В. Г. (2007). Вокальна педагогіка (сольний спів) : підручник. Київ : ВІПОЛ, 174 с.
4. Антонюк В. Г. (2001). Українська вокальна школа: етнологічний аспект : монографія. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Укр. ідея. 144 с.
5. Крицький В. М. (2004). Педагогічні умови формування інтонаційно-драматургічного мислення студентів у процесі музично-виконавської діяльності. *Наукові записки НДУ імені Миколи Гоголя: Психолого-педагогічні науки*. № 2. Ніжин. С. 96–99.
6. Мережко Ю. В., Киченко Т. О. (2020). Формування фахової компетентності майбутнього викладача вокалу засобами мультимедійних технологій : Колективна монографія. Vector of modern pedagogical and psychological science in Ukraine and EU countries: Izdevnieciba "Baltija Publishing", Riga : веб-сайт. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31601/> (дата звернення: 23.08.2022).
7. Цзэн Хун. (2003). Новейшие методы вокального обучения (Шэн юецзяо тай тэ синь). Пекин : КМИ. 210 с.